

17878

371.

C-34

1931

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՆ ԿԻՑ
ՀԵՌԱԿԱ ՌԻՍՄԱՆ ԲՅՈՒՐՈ

Զեռագրի իրավունքով

371+374.4 ար

Ե-34

ԼԵՂԷԻ ՅԵԼ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՂԱՏՄԱ-ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՓԱԿՈՒԼՏԵՏՆԵՐ

ԿՈՒՐՍ II

1931

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ N 2

ԱՐԵ. ՇԱՎԱՐՇՅԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դաստիարակության ուժի բմբունդը պատմական անցյալում
մինչև XIX դարը:
2. Շոպենհաուերի մանկավարժական պեսիմիզմը:
3. Ժառանգականության և հարմարման որեկեմերը որպանական
կյանքում:
4. Հոգեկան հատկանիշների ժառանգականությունը:
5. Շտերնի «կոմպերգենցիայի» տեսությունը:
6. Յնություն միջավայր:
7. Սոցիալական միջավայր:
8. Միջավայրի կազմակերպիչներ—պետություն, յեկեդեգի:
9. Խորհրդային դաստիարակության նպատակը 200
10. Ամփոփում:

7434-57

1931

2010

I. ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՈՒԺԻ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ ԴԱՏՄԱԿԱՆ ԱՐՑԱԼՈՒՄ
ՄԻ ԶԵԿ XIX ԴԱՐԸ

Պրատորից Հետո դաստիարակութեան արդեցութեան մասին նման
կարծիք հաշտնում և հունական մշտու մեծ փիլիսոփա Սքիստոտիկը
(384—322 թ. Քր. ծ. առ.): Սմէն մի առաքինութեան պիտակցական
կամքի արտահայտութեան և: Բարոյական կասարեւելութեան չին կա-
յալ հառնել բոլոր մարդիկ: Շատերն ի բնէ զորիկ են բարոյական կրթ-
վից, վորը չլիւաք և առնն զկայքում ժառանգական գիծ համարել: Ըստ
Սքիստոտիկի միայն մարմնական հատկանիշներն են ժառանգարար տնչ-
նում, մնացածը մշակվում և դաստիարակութեան միջոցով, վորի զո-
րութեանը չատ մեծ և:

Համարը դեպի դատախարակութեան գործախօսը յոր գագաթնա-
կետին հասավ XVII և XVIII դարերում: Անգլիացի փիլիսոփա Ջոն
Լոքը (1632—1704) և այնուհետև «լուսավորութեան դարաշրջանի» ֆր-
բանսիական մատերիալիստները, հոտկապես Հելլեցիուս (1715—1771)
և, ժամանակակից ուրիշ մտածողներ ու գործիչներ, դատախարակու-
թեան արժեքը հիմնավորեցին տեսականորեն: «Յես կարծում եմ կա-

բող եւմ սնդել, վոր մեզ հանդիպած տաս մարդուց ինն, վոր բարի յեն համ չար, հասարակութեանն ոգտակար թե վնասակար, իրենց ստացած դատարարական հետեւանքով են աջակես: Հենց մարդկանց միջի տարբերութեանն եւ դա յե ստեղծում...» «Յեա կարծում եմ կարող կլինեմ մղել մանկական հոգիներին այս կամ այն ուղղութեամբ սննդիւ հեշտութեամբ ինչպես ջուրը», դրում է Զոն Լոքը յուր «Քոհներ դատարարական մասին» գրվածքում: Նրա ժամանակակից գերմանական փիլիսոփա Լայբնիցը (1646—1716) հայտարարում է. «Դատարարական խորհուրդը հաղթահարում է ամեն բանին»: Պրանս. մատերիալիստ-փիլիսոփա Հեյկեցիուսը (1715—1771) հետեյալ ձեւով է բնորոշում դատարարական նշանակութեանը. «Մարդկանց աննմանութեան մի պատճառ կա միայն, դա նրանց դատարարական տարբերութեանն է»: Գերմանացի նշանավոր փիլիսոփա Կանտը (1724—1804) նույնպէս շատ մեծ արժեք է վերագրում դատարարական: Մարդը միայն դատարարական միջոցով կարող է մարդ դառնալ: Նա ուրիշ բան չէ, բան այն, ինչ դատարարականն է անում»:

«Դատարարական յետեւում թագնված է մարդկային բնույթի կատարելագործման մեծ գաղտնիքը»: Դատարարական զորութեան ամենակարգութեան մասին անվերապահ հավատով խոսում են Նաե Ռուսսո, Պետտիտցցի, Ֆիլանտրոպիստներ Բադեդով, Չայցման (վորը յերեխայի հոգին նմանեցնում է մոմի), Ֆրանսիական մեծ հեղափոխական մի շարք գործիչները և շատ ուրիշները:

Բաժականանանք այս անուններով ու ցիտատներով, վորոնք շատ ցայտուն արտահայտում են XVII և XVIII դարերի ընդհանուր կենտրոնացումը դեպի դատարարականը, դեպի կրթականը:

II. ՇՈՊԵՆՀԱՈՒԵՐԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՊԵՍՍԻՄԻԶՄ

Այս վառ հաժաոր չարունակիկ մինչև XIX դարի առաջին բաւոր դը, յերբ գերմանացի փիլիսոփա Արտուր Շոպենհաուերը (1758—1800) դատարարական զորութեանը լուրջ կասկածի յենթարկեց: Ամեն մարդ ունի բնածին, անփոփոխական բնավորութիւն, վորի վրա սղ ղել կամ վորի էլութեանը փոխել բնավ չի կարող դատարարականը: Բնավորութեան մշակում ասելով պետք է հասկանալ բնածին մղումների իմացութեանը և սխտեմատիզացիան: Յեսական յատ մարդուն դատարարականը միայն զուլանվոր և դարձնում, իսկ հիմնականում այդպիսին միշտ եւ մնում է վատ, և ընդհակառակը բարի, կարեկից մարդը բացառական աղքեցութեանների յերբեք չի յենթարկվում, այլ նույնութեամբ պահում է յուր բարոյական ինքնութեանը: Պրիմիտիւ

յամբը անփոփոխելի յե բոլոր պայմաններում, հաշված խիստ հազվադէպ այն դեպքերը միայն, յերբ խոշոր ցնցումներ հետևանքով մարդուս գոյութեան բոլոր պայմաններն են հեղաշրջվում: Երթելին միայն ինտելեկտն է, իսկ կամբը կույր է և չի յենթարկվում մտապատկերների: Այստեղից յերեւում է ժառանգականութեան պրոբլեմի հանգեղ հոգեհետեւերի ֆատալիստական ըմբռնումը:

III. ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՀԱՐՄԱՐՄԱՆ ՈՐԵՆՔՆԵՐԸ ՈՐԳԱՆԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ

Շոպենհաուերի տեսակետը համարյա թե զուգադիպեց XIX դարի այն մոմենտին, յերբ հռչակավոր բնագետ՝ Չարլզ Դարվինը (1809—1882) լույս ընծայելով հայտնի «Տեսակների ծաղումը», հայտարարեց բուսական ու կենդանական տեսակների պահպանման հիմնական գործոնը—ժառանգականութեանը, և գոյութեան կովում հարմարման սկզբունքը: Այդ յերկու սկզբունքները բացարձակ նորութեան չէին, այլ դիտական նեղ շրջաններին արդեն հայտնի փիլիսոփայական բիոլոգիայի հիմնադիր Ժան Լամարկի գրվածքներից:

Գոյութեան կովում որդանիքները իրենց կյանքի նոր պայմաններում փոփոխում են իրենց ձեւերը և հատկութեանները, հարմարվելով այդ միջավայրին: Հարմարումը մի դանդաղ պրոցես է, վորը մի սերունդի կյանքում աննշան փոփոխութեաններ է մտցնում: Ժառանգականութեանը—այդ պահպանողական սկզբունքը—հակառակ հարմարման գործոնի տվյալ որդանիքների յուրաքանչյուր սերնդում շատ ցայտուն կերպով արտահայտում է այդ որդանիքների հատկանշական բոլոր գծերը: Այստեղից այն հետեւութեանն եր ստացվում, վոր որդանիքները կյանքում հարմարման գործոնի հանգեղ շատ ա-

վելի զորավոր է ժառանգականութեանը: Այսպիսի ըմբռնումը շատ նպաստավոր եր Շոպենհաուերի տեսութեան համար, վորովհետեւ հարցի փիլիսոփայակ. հիմնավորումը ամբողջովում եր Դարվինի տեսութեամբ և դրանով ավելի լրջութեան ստանում, վրով և դատարարական ներգործութեանը միանգամայն կասկածելի դառնում:

IV. ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անդլիացի մարդաբան Գայլտոնը (1822—1911) և ֆրանսիացի հոգեբան Ռիբոն (ծն. 1839 թ) իրենց ուսումնասիրութեաններով ցույց տվին, վոր ժառանգաբար անցում են վոչ միայն մարմնական գծերն, այլև հոգեկան հատկանիշները: Գայլտոնը փորձեց յուր «Հանճար և ժառանգականութեան» գրքով ապացուցել ընդունակութեանների, տա-

զանդի ժառանգելութունը: Ընդգծելով դրա որինաչափությունները: Յեզիվ յեկավ այն յեղրակացութեան, վոր տաղանդի համար միջավայրը վճռական նշանակություն չունի: աննպատակ պայմաններում անդամ հանդես կա դա: Գալլանի գաղափարներն ավելի պարզեց և հասանա-տեց Ռիբոն «Насл дственн етъ душевн-ых свойств» 1884 թ. աշխատության մեջ (գլ. IV) ցույց տալով հոգեկան յերկուսյիների ժառանգելությունը դանդաղան տիպի անհատների նկատմամբ, ինչպիսի որինակ, նկարիչներից՝ Ռաֆայել, Տիցիան, յերաժիշտներից՝ Բախ, Բեթհովեն, Շոպեն, բանաստեղծներից՝ Բայրոն, Գյոթե, Շիլլեր, գիտ-նականներից՝ Գալիլեյ, Ալ. Հումբոլդ, Գարվին և այլն: Ռիբոն պնդեց, վոր բնածինը, ժառանգականն ավելի դարավոր և, քան ստացածինը, քան դատարարակալանը: Կրթությունը բնավ չի սակդնում, այլ մի-այն բարեփոխում է, այն եւ միայն սովորական բնավորությունները:

Բալլանցի հետախույց Չ. Լամբրոյոն XIX դարի 70-ական թվական-ներին յեղնելով քրեյական մարդարանություն փաստերից, աղացուցեց, վոր դոյութունն ունեն ի ծնե հանցադործներ, իրենց տիպիկ կադմախ-տական, բնախոտական ու հոգեկան նշաններով և ստանձնահատկու-թյուններով, վորոնցով տարբերվում են նորմալ մարդկանցից:

Ժառանգականության տեսությունը տիրապետող դարձավ վոչ մի-այն բիոլոգիայի, մարդարանության, հոգեբանության բնագավառնե-րում, այլև գեղարվեստական գրականության մեջ: Այսպես, որինակ, Էրսենը «Աւրվականներում» ավեց շվայտ ու ակաափոր հորից աղույի (Ուվայրոյի) ժառանգած. համապատասխան գծերը և ջահել տարիքում խորտակվելը: Եմիլ Զոլան յուր հայտնի «Ռուզոն Մախար» վեպերի տերիայում հանցադործ հերոսներով ընդգծեց ժառանգականության գորությունը:

Այսպիսով, դատարարական ուժի նկատմամբ պատմական ուղ-տիմիղմը Շոպենհաուերը փոխեց պեսսիմիզմի, իսկ Դարվինի անու-թյունից յեղնելով մարդարանության, կադմախտության—բնախոտու-թյան, հոգեբանության, վոմանք նույնիսկ գեղարվեստական գրակա-նության մեջ շեշտը դրին ժառանգականության դործունի վրա: Բայց ծայրահեղ նատիվիստական հայացքները, վորոնց համաձայն մարդու գոյացարաններին և նյարդային կենտրոններին հատուկ են բնածին ու հոգեբնախոտական փունիցիաներ, բոլորի կողմից չընդունվեց և քննա-դատության նյութ դարձավ: Եմպիրիկները պնդեցին, վոր մեր գոյա-րաններում ժամանակի և տարածության պատկերացումները բղխում են փորձից և վոչ թե հոգեբնախոտական ժառանգական կարողություննե-րից: Թե բնադրական և թե հոգեբանության ու մանկավարժության

մեջ սկսեցին ավելի ուշադրութուն և աբժեք տալ դարվինյան յերկրորդ խմնական սկզբունքին—հարմարմանը—այլ խոսքով՝ միջավայրի ադ-դեցության: Այսպես որինակ, Փրանսիացի գիտնական Ուլենը հետադո-տելով 1300 թ. մինչև 1830 թ. աղրած ու դործած ավելի քան վեց հա-րար Փրանսիական գրականագետների ծաղումն ու դատարարակու-թյունը, XIX դարի վերջերին հայտարարեց, վոր վոչ թե ժառանգականու-թյունը, այլ միջավայրն (կրթությունն ու դատարարակությունն) և հանդիսացել այդ մարդկանց տաղանդի դարգացման, բայց վոչ ստա-նացման սրածառը:

Հոգեբան Ռ. Գաուպը քննադատելով Լամբրոյոյի «Ի ծնե հանցա-դործի» տեսությունը, համարում է դա անճիշտ: Չի կարելի ցույց տալ վորոչ կադմախտական կամ բնախոտական ալյատեման տիպիկ նշան-ներ, վորոնցով կարելի լինեք աղացուցել հանցադործների բնության անփոփոխելությունը: Հանցադործների արարքները պեսք և բարո-յական արատներ համարել, վորոնցից դուրի չեն նաև նորմալ, դոնե չը խանդարված ուղեղի տեր անհատները: Հետեալևս հանցադործությունը վոչ թե ժառանգականության արդյունք է, այլ սոցիալական միջավայրի—դատարարակության, ուրեմն և բուժելի յե: Մարդը չի ծնվում իբրե-հանցադործ, այլ ալյալին դառնում է սոցիալական անբարեհաճող գոյամանների կամ բարեհաճող աղղեցությունների բացակայության չը-տորհիվ: Ալյալիսի կարծիք և հայտնում նաև Փրանս. սոցիալոգ Տար-դեն և ուրիշները:

Ժառանգականության թեորիայի հակադրականության դեմ բը-նախոտության և հոգեբանության մեջ իբրե կարեվոր առարկություն ա-ռաջադրվեց ներշնչման Suggestlon) և հիպնոսման փաստը: Այդ պըր-լիմը նախ արծարծվեց բժշկականության մեջ, սակայն հարցը փոխա-դրվեց նաև հոգեբանության և մանկավարժության մեջ այն իմաստով, վոր մարդկային վարմունքը կարող է փոխվել կողմնակի ուժի աղղե-ցությամբ: XIX դարի յերկրորդ կիսի Փրանս. փիլիսոփա Գիլյոն յուր «Դատարարակություն և ժառանգականություն» աշխատության մեջ խոսելով ներշնչման նշանակության մասին, գրում է. «Ներշնչումը մի նոր ուժ է, այնքան հզոր, վորքան ժառանգականությունը, իսկ դա-տարարակությունը վոչ այլ ինչ է, քան կարգավորված և դիտակցական ներշնչումների մի սխառն»: Այդ նույն գրքում Գիլյոն նորածին յեր-կային նմանեցնում է հիպնոսացածին. յերկուսն եւ զուրի են ներշնչու-մը խափանելու կարողությունից: Այն բոլորն, ինչ վորք յերկան ըդ-դում է կամ բմբոնում, նրա համար կլինի ներշնչում: Ուստի ուսցիանալ

դատարարական խնդիր հանդիսանում է ներշնչման միջոցով տուն-
ծել մնացած սովորություններ, վորոնք ի վիճակի չեն ուժեղացնելու կամ
թուլացնելու տվյալ ժառանգական գիծը:

V. Վ. ՇՏԵՐՆԻ «ԿՈՆՎԵՐԳԵՆՑԻԱՅԻ» ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժառանգականության և միջավայրի, այլ խոսքով բնածին գծերի
և կազմակերպված կամ անկազմակերպ դատարարական ազդեցու-
թյան պրոբլեմը լուծեց ու ձևակերպեց դեմամասցի ժամանակակից
հոգեբան Վիլյամ Շտերնը յուր աշակերտ կոչված «Կոնվերգենցիայի» առ-
նությունում, վորին կարող է հարել խորհրդային մանկավարժությունը
«Հոգեկան զարգացումն ասելով, զրուս է Շտերնը, չպետք է հասկանալ
բնածին հատկանիշների պարզ արտացոլումը, Վ՛ր նշարաբեր ներդո-
ւթյունների պարզ բնութիւնում, այլ հետևանք զարգացման ներքին
տվյալների և արտաքին պայմանների կոնվերգենցիայի (համադրման,
դուրացում)»: Կոնվերգենցիան վերաբերում է ինչպես զարգացման
հիմնական գծերին, այնպես և զրա առանձին արտահայտություննե-
րին: Վոչ մի գործոնի, վոչ մի հատկության մասին չպետք է հարց-
նել, կատարվում է դա արտաբնական թե՛ ներքուստ, այլ հարկադր է
հարցնել, վո՞րն է այդ հատկության մեջ առաջանում արտաբնական և
վո՞րն ներքուստ, վորովհետև այդտեղ միշտ մասնակցում են թե՛ մեկը
և թե՛ մյուսը (իհարկե տարբեր չափի)»:

Յերեխան ծնվելիս յուր հետ ժառանգաբար բերում է միայն վորոշ
հատկանիշ, կանխատրամադրություններ, վորոնք զարգանալով միայն
դառնում են մարդկային անձնավորության կաշուն հատկություններ,
վորի պրոցեսում դեր են կատարում մի շարք պայմաններ, առաջին հեր-
թին միջավայրը և դատարարականությունը: Յեթե բացակայում են ար-
տաքին նպաստավոր պայմաններ, ժառանգականը չի զարգանում, այլ
դանդաղում, կանգ առնում: Որինակ, յեթե մի յերեխա ծնվել է նկար-
չական շնորքով, գա կարող է միայն բարենպաստ միջավայրում զար-
գանալ, իսկ յեթե արտաքին պայմանները բացասական են, այդ շնոր-
քը չի փթիլի, այլ կմնա անշարժ, խեղդված վիճակում: Առաջին ընդ-
հանուր ձևով կարելի չէ ասել, վոր անհատների զարգացումը պայմա-
նավորված է ներքին և արտաքին հանգամանքների գույադիպմամբ,
կոնվերգենցիայով:

ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կոնվերգենցիայի առաջին ժամանակահատվածը պարզվեց, վոր մա-
տակականության իրեն հակադիր ուժ հանդիսանում է միջավայրը:
Միջավայրի ազդեցությունը չափազանց մեծ է մարդու, մասնավորա-
յերեխաների վրա, վորոնք փոքր լինելով անզարգացած են և անկազմա-
կերպ: Յերեխաների ֆիզիկական-մտավոր—բարոյական աշխարհի կազ-
մակերպման պրոցեսում վճռական դերը միջավայրին է պատկանում
Նայած թե ինչպիսի չրճապատում, ինչպիսի ֆիզիկական ու սոցիալա-
կան պայմաններում է անցնում նրանց մանկությունը մինչև ուժերի
կոտորակի հասունացումը և այնուհետև, յստ աշն մ կազմակերպվում է
նրա ներքին ու արտաքին աշխարհը: Կ Մարքսի այն խոսքը, թե «Կե-
ցությունն է վորտեղ գիտակցությունը», անգին է այստեղ չիլի: Յե՛վ
այս կարեւոր հանգամանքը նկատի ունենալով, յերեխաների դատարա-
րական գործին ձեռնամուխ լինելուց առաջ անհրաժեշտ է ուսում-
նասիրել նրանց անմիջականորեն չրճապատող և սնող հաղար ու մի ֆի-
զիկական և սոցիալական պայմանները:

Մարդու զարգացման վրա միջավայրի ազդեցությունն ուսումնա-
սիրելիս սովորապես նկատի չեն առնում մի կողմից բնորոշական և ֆի-
զիկական գործոնները, մյուս կողմից սոցիալականը, ուրիշ խոսքով՝
ֆիզիկական և սոցիալական միջավայրերը:

VI. ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

Կենդանիների և բույսերի մեծագույն ուսումնասիրությունները, ինչպես և
ուշագիր գիտությունները ցույց տվին, վոր դրանց վրա մեծ ազ-
դեցություն են թողնում կլիմայական աշխարհագրական, բնության
գործոնները—տվյալ միջավայրի մակերևութի կազմությունը, յե-
ները, բույսերը, կենդանիները, հողի կազմությունը, յեղանակը՝
պղ, արևը, ջուրը, սնունդը, բնակարանը և այլն: Նույն գործոններին
յենթակա չէ նաև մարդը, ինչպես յուր ֆիզիկականով, այնպես և հո-
գեկան կյանքով, վորը չառ հետախույզների կողմից ազդեցու-
թյունով փաստերով: Առարկա գիտություններով էլ կարելի չէ
վորոշել մի յեռնցու և գաշտավայրի բնակչի արտաքին ու բնավորու-
թյան տարբերությունները: Լեռնիքը րնդհանրապես ավելի չարքաչ են
աշխատանքի մեջ ավելի համար ու խիղախ, քան դաշտեցիք: Մուրա ու
շառք, խմոր ու չոր, մուր ու պայծառ յեղանակը յուր կնիքը դնելով
մարդկանց արամադրությունների վրա, ստեղծում է բնավորության
մնայուն գծեր: Նայած թե մարդ վորտեղ է յուր բնակությունը հա-

տատել, անտառային վայրում, թե անտառադուրի դաշտում, մեծ չրերի՝
ծովի, լճի, գետի ափին, թե ջրասահավ տեղում, ճաճում, թե չոր,
բայց աղբյուրատու գյուղում կամ քաղաքում, գյուղատնտեսական այս
թե աչն գոտում և այլն—ահա այս բոլորի համեմատ և կարծանկերա-
վում և նրա ֆիզիկական ու մտավոր աշխարհը: Փորձված, ուշա-
ղեր ուսուցիչը տարևադարձի յերբ նորեկ դպրոցական ների հետ սկսում
է չիվել, ծանոթանալ, հիմնվելով նրանց մտապատկերներին վրա հեշ-
տությամբ կարող կլինի գուշակել, թե վորպիսի վայրերից յեկած
յերեխաների հետ գործ ունի ինքը: Անշուշտ, այստեղ սոցիալական մի-
ջավայրի ազդեցություններն ավելի ցայտուն լինելու կգարեն, բայց
այդ մասին հետո կխոսենք:

Փոքրահասակների մարմնական ու մտավոր զարգացման համար ա-
ռանձնապես կարևոր նշանակություն ունի ուղի, չրի, արևի, բնակա-
րանի, սննդի, հագուստեղենի և առողջապահական այլ պայմանները:

Համաշխարհային և քաղաքացիական պատերազմներից հետո,
յերբ ԽՍՀՄ-ում սկսեց տնտեսական գրգռվածություն հետզհետե բարձրա-
նալ, առաջացավ մի մեծ շարժում, ազգայնականության, հատկապես մա-
նուկ սերնդի, վորը չափազանց սուսեց պատերազմներից, առողջաց-
ման, կազդուրման համար: Այդ նպատակով կենտրոնական քաղաքնե-
րում բացվեցին պրոֆիլակտիկ ամբուլատորիաներ, մանկաբանական կա-
թիններ, սանատորիաներ և այլն: Այդ շարժումը չկողմնացավ միայն
բժշկներին մանկաբանների չլմանում, այլ ընդգրկեց նաև մանկավար-
ժական կոլեկտիվներին, վորոնք զանազան հասարակական հիմնարկնե-
րի, ընկերությունների ոժանդակությամբ սկսեցին շատ վայրերում
կազմակերպել առաջ նախաձեռն, մանկական հրապարակներ, ֆիզկուլ-
տի, խաղ ու սպորտի, տուրիստական խմբակներ և այլն: Հետապոստ-
թյունները ցույց են տվել, վոր այսորիս դպրոցականների 10 տոկոսը
կյանքի առաջին տարիներում յենթարկված է յեղել սովի և տեսական
կիսաքաղց վիճակի և գրա հետեվանքով ներկայումս ունի յթույլ ու
առողջություն:

Յերեխաների ֆիզիկական և հոգեկան կյանքի վրա չափազանց ազ-
դում են բնակարանային պայմանները: Նայած թե բնակարանը խոնավ
է, թե չոր, մութ, մռայլ է, թե լուսավոր, արևի ճառագայթները թա-
փանցում են աչնուդ, թե վոչ, նեղ է, թե ընդարձակ, խիտ է բնակված,
թե նոսր, ըստ այնմ և կարելի չէ վորոշել նրա բացասական կամ դրա-
կան ազդեցությունը բնակվողների վրա: Ներկայումս բնակարանային
հարցը ամենացավոտ հարցերից մեկն է, մանավանդ կենտրոնական ու
մեծ քաղաքներում, վորտեղ բնակչությունը նեղված է խիտ տնրա-

վարտը բնակելի տարածության վրա: Սովորական յերեխայի է, վոր
մի փոքր սենյակում ապրում է ամբողջ ընտանիքը, բաղկացած 6—8
չնչից. անտվոր չէ նաև այն, վոր բազմաթիվ ընտանիքներ դուրի են
անգամ մի սենյակից և մի կերպ տեղավորված են վորեկ խոհանոցում,
հացատան, փայտատան, ներքնահարկում և այլն:

Վերամանցի մանկավարժ Ռոստ Ռյուլեն յուր «Пролетарское Дитя»
ուսումնասիրության մեջ տալիս է Բերլինի համարյա մեկ միլիոնի հա-
նուղ պրոլետարիատի բնակարանային սուսույի պայմանները: Նույն հե-
ղինակը տալիս է նաև այդ բնակարաններում ապրողների կենցաղային
պայմանները: Ի միջի այլոց նա հիշում է հետևյալը. մի հետապոստ-
թյունից պարզվեց, վոր Բերլինի պրոլետարական յերեխաների 33 տո-
կոսը քնում էր իր սենյական մահճակալի վրա մենակ, 63,5 տոկոսը՝
յերեխայի, 3,4 տոկոսը՝ յերեբով, 0,1 տոկոսը՝ չարսով: Այս նկարու-
ղումից հետո Ռյուլեն ասում է. «Այն յերեխան, վոր ամեն գիշեր վեց,
ութ, տաս մամ պեաք է անցկացնի անհարմար մահճակալի վրա—
սեղմված, գոցած աչնու շարժումներն ու չունչը, արատափողների, հա-
ղացողների, քրտնողների, խոտացնողների և մինչև իսկ հիվանդների
հետ, շատ հաճախ մարդկանցով ու ծանր ծղով լի այն ննջաբեռում,
վոր ազմկալի փապցի վրա չէ գտնվում, այդ յերեխան չի կարող մյուս
որն սովորացնված ու հանգստացած զգալ իրեն:

Լինելով անքուռ նա գգում է իրեն հոգնած, անարածապիր լեպի
խալն ու ուշիտառնքը, տուժում է նյութերի փոխանակության օրոցեսի
խանդարումից, արյան սրակասությունից, արամաղիր է դառնում վա-
րակիչ հիվանդությունների, կանգ է առնում նրա հառակը: Դպրոցում
նա համարվում է թույլ ու հոգնած, ուսուցիչներն անվանում են նրան
ծույլ յերեխա»:

Նախապատերազմյան սանիտարական-առողջապահական բնակելի
տարածության մի անձի նորման 27 քառ. արշին էր: Այդ նորման ներ-
կայումս լինցրած է: Մոսկվայում մի մարդուն ըստ պաշտոնական նոր-
մայի համում է 8 քառ. մետր բնակելի տարածություն, սակայն այդ-
քանն էլ միշտ բաժին չի հասնում:

Բացի բնակարանից յերեխաների առողջություն, ֆիզիկական զար-
գացման տեսակետից մեծ նշանակություն ունեն յպրաքցական շենքի
համարությունները կամ անհարմարությունները: Ներկայումս Դըպ-
րոցական նոր շենքեր կառուցելիս անհրաժեշտաբար բնորում են չոր,
արևոտ տեղ, հեռու ճահիճներից, աղբանոցներից, հիվանդանոցներից,
չուկայից, ժիւրից և այլն: Մյուս կողմից ձգտում են կառուցել բնար-

ձուրկ դասառենյակներ, վստիպած արևով, լիստառաւ մարդը ողով, և
այլ հարմարությաններ:

Բնակարանային խնդիրը, վերջ չափով մաքուր և պահանջները և : Նեղ ու խոնավ բնակարաններում ողջ լինում և ներսած, փռվելով ավելի վատնեցող, բնակարանում : Երկուստեքաները, բացառելով զրազմունքները, արտադրական պրակտիկան, փրկելու ու խոգեքը հանդիսանում են այն միջոցները, վերանայող գործող մասերը կոչվում են բնակարաններ և գործողական շենքերի ու վարակիչ աղի գեմ :

Ողից վուչ սրահաս կարեւոր դորժան հանդիսանում է արեւը: Վե-
րեում հիշած Ոստո Ռյաւեն խոսեալ յերեխաների մահացությունների
մասին, ասում է. «Այնպէս, վորանց չի մտնում արեւը, մտնում է բը-
ժիչիւք, իսկ սրա յետեւից դերեկմանաւորը»: Եւս խոսքերը շատ նրա-
հեշտաւոր է ապուս կերպով ցույց են տալիս արեւի հսկայական նշանո-
ւթությունը, մահաւանդ վերքերի առողջության համար: Բոյսրին
հայտնի յէ արեւի դրական ազդեցությունները: Շատ հիվանդություն-
ներ բուժվում են արեւի ճառագայթներով, մահաւանդ վաւկրատը,
դեղձախոր:

Այլի և արևի հետ ջուրը ասողջապահության համար հանդիսանում է բնական յերրորդ աղբյուրը : Մարմնի մաշկի մաքրության համար ջուրն անի յեղակի նշանակություն, նաև նյարդային սիտեմի կանոնավորման, թարմացման համար : Ինչ վերաբերում է խմելու ջրին, դա յեղակի խոշոր նշանակություն : Այլի, աղբյուրի, ջրհորի ջրի աղդեցությունն ասողջության վրա հեշտությամբ կարելի կլինի նկատել :

Աճաճան զարգացման հիմնական պայմաններից մեկն էլ հանդիսանում է անուղղը: Կերակուրն սրգանեղծի էկենսական ենթադրագրի ապրցումն է: Յերեխաների համար անուղի ինդիքն ավելի էլական նշանակություն ունի, վարոնք շորհիվ տարեբային զարգացման առանձնատուկ վիճակի աննդանյութերի տարբեր բանակի ու վորակի պահանջներ են առաջադրում: Նյութապես ապահովված բնաանիքներից յեկամ յերեխաների Ֆիզիկական ու մտավոր առաջադիմությունը զպրոցում քնդհանուր առմամբ ավելի բարենաջող է, քան չբուր բնաանիքների յերեխաներին, վորոնք զրկված լինելով աննպարար ու բազմազան սնունդից, ինչ էն աճում մարմնապես, վարի հեանանքով դանդաղ, անբավարար առաջադիմում մտավորապես:

Յերեւանէրի տրմալ զարդացման համար կարելիոր նշանակութիւն ունի եւսե հագոււտը, փոր մեղնում ուշադրութեան չի առնելում: Հագմանի կտորն ինչ նյութերից լինելը, հագուտի ձեր, սեղանակման

Ֆիյունը և այլն, վաղուց ի վեր շուծված խնդիրներ ևն արտասահմանում: Հաղուստի հարցը և՛ տոռղջապահական, և՛ տնտեսական, և մանկաբանական — մանկավարժական հետաքրքրություն և ներկայացնում ենք ու զանազան մոդալի հաղուստները կաշկանդում են յերեխաներին ու խանգարում արյան շրջանառության կանոնավորությունը և մարմնի անդամների նորմալ զարգացման, իսկ պատանեկական տարիքում չափահասի մարմնական ու բարոյական աննորմալությունների առիթ դառնում, փոքր և անդրադառնում և մանկավարժական գործի վրա:

«Ֆիզիկական միջավայրը» հասկանի նկարագրիչ բնականաբար հետևյալ մանկավարժական յեղրակացութունն են հանում: Միայն չէ, բեխմաների անհատական պայմանները բազմակողմանի ծանոթությամբ հնարավոր կլինի համապատասխան մեթոդներ կիրառել՝ նրանց մտավոր ու ֆիզիկական վիճակը ճիշտ հասկանալու և բարելավելու:

Այդ նպատակով եւ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել աշակերտներին բր-
նական միջավայրը, նյութական պայմանները—բնակավայրը, բնակա-
րանը, սնունդը և այլն, մի խոսքով բնական ու սոցիալական միջավայ-
րը յուր ամբողջութամբ:

VII. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻՋԱԿԱՅՐԸ

Բնական միջավայրի մասին խոսելիս կամտ թե ակամա շոշափվում են նաև սոցիալական միջավայրի խնդիրները, դա հասկանալի չէ. մարդուն շրջապատող միջավայրն արհեստականորեն բաժանված չի բնականի և սոցիալականի, այլ կապված միմյանց, հետևապես մարդու այս դեպքում յերեխայի, ստացած աղբեցութիւնները հաշիվ տանելիս հարկաւոր ե նկատի ունենալ դրանց յերկու մեծ աղբյուրները՝ բնություն և սոցիալական կյանք։ Սոցիալական միջավայր առելով, հասկանում ենք այն հասարակական-կենցաղային շրջապատը, վորի մէջ աճում են ավյալ յերեխաները, խորոպես ազդւիւնով դրանից և միաժամանակ հանդիսանալով իբրև միջավայր ուրիշների համար։ Սոցիալական միջավայրը ե նախ բնտանիքը, վորտեղ յերեխայի հասարակական կյանքն և սկսվում, ապա բնկերական շրջանը, այնուհետև փողոցը, դպրոցը, հիմնարկները, կազմակերպութիւնները՝ քաղաքում կամ գյուղում։ Այդ բոլորն իրենց յուրահատուկ բմբունումներով, իդեաներով կազմակերպում են մարդու սոցիալական դեմքը։ Մանկական և ոյտաանկական տարիքում լինելով ավելի զգայուն, տպաւորւող, յերեխաները վրէժիսին աղղւում են սոցիալական շրջապատից, ալլև վարժվում սոցիալական հարմարման, հասարակության հետ շփւելու, նրան պիտանի յիշելու պահանջներին և ձեերին։

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՆԵԽԱՆՆԵՐԻ ՖԶԻԿԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՆՄԱՆ ՎՐԱ

Մարդկային որդանկյովի աճման, զարգացման գլխավոր աղբյուրներ հանդիսանում են բնությունից ալոցեաները և արտաքին միջավայրը՝ յերկու դործոնն ևլ կապված են միմյանց հետ և պայմանավորված փոխադարձ ազդեցությամբ։ Ֆիզիկական միջավայրի մասին խոսելիս չուշտեցինք նաև բնությունից ալոցեաները, այստեղ կանգ առնենք միայն սոցիալ-կենցաղային պայմանների վրա։ Ծանոթ փաստ է, վոր տարբեր սոցիալական խավերի յերեխաների ֆիզիկական զարգացումը նույնը չէ։ Համաձայն մանկաբանական տվյալների այլ տարբերությունը սկսվում է վոչ միայն յերեխաների ծնունդից հետո, այլ նախքան ծնունդը—նայած մոր վարած կյանքին հղության շրջանում։ Քանի ծանր է մոր ֆիզիկական աշխատանքն այլ ժամանակամիջոցում, այնքան պակաս է լինում նորածնի քաշը և ընդհանրապես, վայր մանկական տարիքում—մանկկային շրջանում—մեծ նշանակություն ունի մոր տված անունդի քանակն ու վորակը, վոր կապ ունի ծնողների սոցիալ-տնտեսական պայմանների, նաև նրանց կուլտուրական մակարդակի հետ։ Մանուկները հակառակն չափի մահացությունները հետևանք են գլխավորապես ծնողների չքավարություն ու աղիություն՝ առողջապահական տարրական կանոնների անդիտություն։ Մանկաբանական ուսումնասիրություններից հայտնի չէ, վոր ելութապես ապահովված ընտանիքների յերեխաների հասակն ու քաշն ընդհանուր առմամբ ավելի չէ, քան չքավոր յերեխաներին։

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՆԵԽԱՆՆԵՐԻ ՀՈԳԵԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱ

Սոցիալական միջավայրը մեծապես ազդում ու ձևակերպում է մարդու մտավոր ու բարոյական աշխարհը։ Մասնավորեն խոսքը յերեխայի շուրջը։ Յերեխաների ֆիզիկական ու մտավոր զարգացումը, աշխարհայացքի կազմակերպումը, ձգտումները, հակումները գեղի այս ու այն բնագավառը, փերջապես բնավորությունը գծերը և այլն, այս բոլորն արդյունք են նրանց անմիջական շրջապատի։ Ինչպես գիտենք յերեխաները շատ զգալուն է յակներ են, նրանք շատ բան են գիտում, սովորում, հետաքրքրվում իրենց հասարակական շրջապատում։ Եմանվելով մեծերին կազմակերպվում և նրանց յեղուն, նիստ ու կացը, սովորությունները և այլն։ Յեվ անշուշտ, ձիշտ մանկավարժական մեթո-

ձեցում հանդես բերելու համար դպրոցն ուսումնասիրում է կամ պետք է ուսումնասիրի յերեխաների անմիջական շրջապատը և այն պայմանները, վորոնց յենթակա յեն նրանք։ Այս տեսակետից անհրաժեշտ է նախնկատի առնելու ընտանիքն իրենվ յերեխաների առաջին սոցիալական միջավայրը։

Ընտանիքն ուսումնասիրել նշանակում է հետադուսել նրա
ա) Սոցիալական-տնտեսական վիճակը։

բ) Հասարակական-քաղաքական ուղղությունը, նրա պատկարացյալին մտայնությունը, ակտիվ կամ պասիվ վերաբերմունքը դեպի հասարակական գործունեությունը։

գ) Կուլտուր-կենցաղային մակարդակը, վորը հակառակն նշանակություն ունի յերեխաների մտավոր, կուլտուրական մշակույթի համար։ Մայրերի զրադխտությունը և ընդհանրապես ծնողների կուլտուրականությունը խիստ մեծ արժեք ունին յերեխաների դաստիարակությունը գործում։

դ) Ազատ ժամանակի ոգտագործումը կամ ժամանցների բնույթը։ Այս հանգամանքն ևլ կարեւոր է, վորովհետև յերեխաներին մեծերը տանը կամ դրսում մասնակից են անում այնպիսի ժամանցների, վորոնք մեծ մասամբ հակադաստիարակչական են, և դրանք կնիք են դնում փոքրերի վրա։

ե) Ընտանեկան փոխհարաբերությունները, վոր նույնպես կարեւոր է ուսումնասիրել։ Յերեխաների վրա շատ մեծ չափով են անդրադառնում այլ հարաբերությունները— ջղայնությունը, կուլտությունը, վեճ ու կռիվներ կամ ընդհակառակը, մեղք, սիրալիք, հաշտ վերաբերմունքը, տխրամած կամ կարստ ու տրամադրությունը և այլն, վորոնք խորապես ազդելով յերեխաների վրա դարձնում են նրանց կենսուրախ կամ լիախճոտ։

Ընտանիքի ուսումնասիրությունը պետք է մտենալ այս բոլոր տեսակետներից, բարձրագոյմանիորեն հասկանալու յերեխաների ֆիզիկական ու հոգեկան աշխարհը, վորն ամենամեծ չափով արապելումն է ընտանիքի տված դիտակից և մանավանդ անդիտակից դաստիարակություն։ Յեվ քանի վոր ընտանիքները տարբերվում են միմյանցից բոլոր դասակարգային յերառվորման, աշխատանքի բովանդակությամբ, կուլտուրականությամբ, ստողական պայմանների և այլն, ուստի և յերեխաների ընտանեկան դաստիարակությունն ևլ մեծ չափով տարբերվում են միմյանցից։

Բայց բավական չէ ընտանիքի ուսումնասիրությունը միայն յերկրորդ քայլը պետք է լինի, թե ինչպես հակադեպ ընտ. քաղաքական ազ-

դեցութեաններէ կամ դատարարական վրա: Սա խիստ դժգոյս պար-
բեմ է, վորի լուծումը միայն մանկավարժական ուժերով ու հնարաւա-
րութեաններով կարելի չէ: Խորհրդային մանկավարժութիւնը իննչով
կարելիութիւնաւորեալ ընդհանուր տեղեկացումն հասարակական դատաւար-
ական վարքերը— դպրոցը, ակումբը, պիտներական կազմակերպու-
թիւնը, հասարակականօրէն ուղտակար աշխատանքները դարձնել սոյն
ասպարեզներն ու միջոցները, վորոնք յերկայիս կիւլեն ընտանիքի նեղ-
յեամածական ազդեցութեաններէ շրջանակէջ, մյուս կողմից կազմաւոր-
անքանութեաններէ, վորին յենթակա յեն հաղորդուի յերկայիս, Բա-
նալանդ պրոլետարական— գործարանային կենտրոններում, վորտեղ է
հայրերը և՛ մայրերը բանվոր իննչով ստիպում են յերկայիս թողնել
բախտի բերմունքին:

Նրանց յերկրորդ սոցիալական միջավայրը հանդիսանում է փառքը
և բնութեան շրջանը: Ծնորհիվ յոր յետուն ու բազմառոտակ կյանքի
ու շփումների փողոցը դրամիլ ասպարեզ է հանդիսանում յերկայիսների
համար, վորից նույնպէս շատ են ազդւում և շատ բան ստիպում: Ներ-
կայումս փողոցն անկազմակերպ միջավայր է. դրանից առկայն չի հեռու-
ւում, վոր նրա ազդեցութեանները միշտ էլ բացատրական են, ինչպէս
հին մանկավարժութեանն էր ընդունում: Փողոցում անցնում դառնում է
սոցիալական կյանքը յոր բազմազանութեամբ, և՛ դրական, և՛ բացասա-
կան, վորոնց մեջ հենց մշակւում կոմիւնում են, յերկայիսներ:

Հասարակական յերկայիսների գնահատանքը տեղի յի ունենում
գլխավորապէս ընկերական շրջանում, վորտեղից յերկայիսների փոխա-
գործ ազդեցութեանը միմյանց վրա մեծ է, մանավանդ դպրոցական
տաքիններում: Ընկերական շրջանի դրական կամ բացասական ազդեցու-
թեանը կախում է գլխավորապէս այս հանգամանքից, թէ ընկերներն
իրենք ընտանեկան— սոցիալական ինչ խաւերից են: Հասարակական—
աշխատանքային գիտելիքներն անցած յերկայիսներն ալիւլի կազմա-
կերպւած են լինում, և աշխատիւններից կազմւած ընկերական շրջանի
փոխազդեցութեանն էլ լինում է դրական:

Ալիւլի ընդարձակ ու դատարարական սոցիալական միջավայր է ամ-
բողջ հասարակական կյանքը յոր բազմազան յերկայիսներով ու հիմ-
նարկներով: Սոցիալական միջավայր են հանդիսանում կազմակերպու-
թեանները, ընկերութեանները, պետական— հասարակական ձեռնար-
կութեանները, հիմարկները, մանավանդ կուլտ—կրթական՝ Թատրոն,
կինո, սպորտ, գրադարան, ընթերցարան, Թանգարան, ցուցահանդէս և
այլն: Այս ամենը յոր խորն ազդեցութեանն է թողնում բոլորի վրա:

Դպրոցն էլ մի սոցիալական հիմարկ է, վորի ազդեցութեանը

նույնպէս մեծ է: Բայց մեր կարծիքով դպրոցին իբրեւ դատարարա-
կան մի միջավայրի, չպետք է առանձնահատուկ ազդեցութեան վերաբերել
մյուս հիմարկներին նկատմամբ: Ծառերի կարծիքով միայն դպրոցն է
տալիս «կազմակերպւած» դատարարական, իսկ մյուս հիմարկնե-
րը՝ պատահական: Այսպէս են մտածում նրանք, վորոնք դպրոցը պատ-
կերացնում են իբրեւ դատարարական մի արտոնյալ կամ պաշտօնա-
կան հիմարկ: Սակայն դպրոցական դատարարականութեանը արժեք է
ստանում միայն այն դեպքում, յերբ այդ հիմարկը կազմւում է այլ
հիմարկների, շփում ու ձուլում է կյանքին, արձագանքում նրա խորն-
դիմանքին, մասնակցում ընդհանուր շինարարութեանը: Առանց սոցիա-
լական գործունեութեան— բազայի դպրոցի գործը կդառնա կեն-
սազուրկ: Մարդը կարող է սոցիալական դառնալ միայն սոցիալա-
կան գործունեութեամբ: Խորհրդային մանկավարժութեանը խիստ մեծ
կարեւորութեանն է տալիս սոցիալական միջավայրի գործունեւ, ալիւլի
բան ժառանգականին, և դրա համեմատ էլ կազմակերպում լուսավորու-
թեան ստիպող դրոշմը:

VIII.

Միջավայրի կազմակերպման խնդիրը վաղուց ի վեր դարձել
է բուրժուական պետութեան լուրջ մտահոգութեան առարկա: Յե՛ւ
փոք մի պետութեան ներկայումս չի կարող անտարբերութեամբ նայել
այդ պրոբլեմին, քանի վոր միջավայրի կազմակերպման հրամայական
պահանջը ծագում է հենց դասակարգային շահերի մտահոգութեանից:
Բայց բուրժուական պետութեանները և նրանց մանկավարժութեանը
իրենց այս սրբով ու փորձ դասակարգային, բաղադրական ձգտումները
վարդապետում են դպրոցի «առաջատուարային», «առաջադրական»
կեղծ հայտարարութեաններով: Այդ առիթիվ Լենինը խիստ սուր խոսքեր
է ուղղում բուրժուական մանկավարժների հասցեյին, մերկացնելով
նրանց ստութեանները, կեղծաւարութեանը: Անցյալում Փրանսիական
Մեծ Հեղափոխութեանը և ներկայումս միայն Խորհրդային պետութե-
անը վորոշակի և շեշտակի հայտարարել են լուսավորութեան գործի ամ-
բողջ սխտեմը և դատարարական նպատակները յենթակա պետու-
թեան բաղադրական խնդիրներին: Յե՛ւ քանի վոր Խորհրդային պետու-
թեանը պրոլետարական է, բնական է, վոր առաջ են քաշւում բանվորու-
թեան և աշխատավոր գյուղացիութեան շահերին համապատասխանող
լուսավորութեան խնդիրները և ընդհանրապէս կրթա-դատարարական
միջավայրը կազմակերպւում է բանվորա-գյուղացիական իշխանութեան
մտածվոր ու հեռավոր իդեալների— կոմունիստական դատարարակա-
նութեան ուղիով:

7434-57

Բուրժուական աշխարհում յեկեղեցին հանդիսանում է պետութան անկիւնքը: Յուր զծով այդ հիմնարկն էլ մեծ ջանքեր ու միջոցներ է գործադրում՝ կրօնական դատաւարակութեամբ թէ հասակաւորներին և թէ մանաւանդ մանուկ սերնդին յուր ազդեցութեան տակ պահելու՝ բոլոր մասերն դատաւարդային շահերի պաշտպանութեան համար: Յեկեղեցու միջնադարյան և ամէլի նոր դարերի անցյալին շանդրադառնա՞նք, հայտնի յե բոլորին: Խորհրդային իշխանութեանը հենց Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առաջին օրերից լուծեց զպրոցի և յեկեղեցու կապը, խրքելով փերձինից քաղաքական— հասարակական գործունեութեան բոլոր հրաւորները: Բուրժուական աշխարհում ձգլի քաղաքական կռուակցութեանները պայքարում են կրօնական դատաւարակութեան դեմ, ներկայացնելով արմատական կամ պալիատիվ պահանջներ: Ասկայն իրողութեանն աչն է, վոր յեկեղեցին կազմակերպւած— ծրագրւած շարունակում է յուր գործունեութեանը, աշխնքն մասսաների հոգեւոր արկածումը բուրժուական պետութեան հովանաւորութեամբ:

Ասացինք, վոր խորհրդային մանկավարժութեանն ընթանում է կոմունիստական դատաւարակութեան ուղիով, կնշանակի սրանով արտահայտւում է նաեւ խորհրդային պրոցի նպատակը: Բուրժուական մանկավարժութեան մեջ դատաւարակութեան նպատակը վորոշում ու ձեւակերպում է բուրժուական ետիկան: Այդ մասին ֆր. Ենդելը գրում է. «Բարոյագիտութեանը միշտ էլ մնացել է դատաւարդային», իսկ Լենինը պարզապէս հայտարարում է. «Մենք ժխտում ենք ամեն մի բարոյական նստութեան, վոր անուշած է ապամարդկային, ապադատաւարդային դատաւարից. մենք ասում ենք, վոր դա խաբէրայութեան է. մեք բարոյականութեանը բոլորովին յենթակիս յե պրոլետարիատի դատաւարդային պայքարի շահերին»: Այսանդից հետեւում է, վոր չկան բարոյական հասկանանքներ, ապադատաւարդային նորմեր, այլ աշխարհները, վորոնք վերաբերում են պատմական վորոշ ենթակայի ու դատաւարդի. խորհրդային դատաւարակութեան և կրթութեան իզյալը կարելի չե ամփոփել հետեւյալ ձեւով. «Սթանդակեւ առողջ, բռնող, տկոտիվ, խիղախ, ինքնուրույնաբար մտածող և գործող, ժամանակակից կուլտուրային բազմակողմանիորեն ծանոթ ստեղծագործող — մարդու, պրոլետարիատի դատաւարդային շահերի, կոմունիզմի, հետեւյալիս փերձին հաշիւով ամբողջ մարդկութեան շահերի համար պայքարող մարդու լազմակից մտնի դարգացմանը»:

IX. ԱՆՓՈՓԻՍ

Վերհիշելով այս առաջադրութեան մեջ արծարծւած խնդիրները, կարելի չե հանել հետեւյալ յեզրակացութեանը: Դատաւար

ակութեանը մի ամենաւարդ գորութեան չէ, ինչպէս լաւատեսօրէն կարծել են հին դարերից մինչև XIX դարը, մտչ էլ մի կույր, ճահատագրական ուժ, ինչպէս Շոպենհաուերն է պնդում: Յեկեղեցու Դարմախնի առաւելութեանից, պետք է ընդունել, վոր որդանական կյանքում կան յերկու գեկաւարդ սկզբունքներ՝ Ժառանգականութեան և հարմարում: Այդ սկզբունքները տարածվում են և՛ Ֆիզիկական, և՛ հոգեկան յերեւոյթներին վրա: Ըստ խորհրդային մանկավարժութեան Ժառանգականութեան հանդեպ միջաւայրի ազդեցութեանը չաա ավելի մեծ է: Միջաւայրը յերկուսն են՝ բնութեան և հասարակական: Մարդկանց վրա յուր կնիքն է գնում բնութեան շրջապատը, ազդելով թէ նրանց ֆիզիկականի և թէ հոգեկանի վրա: Սոցիալական միջաւայրը— բնականից, փողոցը, յեկերական շրջանը, հասարակական — քաղաքական կազմակերպութեաններ, կուլտուրական և այլ հիմնարկները, վերջապէս պրոցը— կազմակերպում է մարդկանց, այս դեպքում յերեւոյթների հասարակական դեմքն ու վարմունքի մնայուն սկզբունքներն ու ձեւերը:

Բուրժուական պետութեանները և յեկեղեցին միշտ էլ ձգտել են դատաւարդային դատաւարակչական միջոցների կազմակերպման միշտ պրնցիպով կրթական գործի ապադատաւարդայնութեանը, իսկ խորհրդային իշխանութեանը վորոշակի հայտարարել է, վոր դատաւարակութեանը միշտ էլ յեղել է և այժմ էլ դատաւարդային է: Խորհրդային պետութեանը ձգտում է կոմունիստական ինտերնացիոնալ դատաւարակութեան:

ԻՆՔՆՍՍՏՈՒԳՍՍՆ ՇՍՐՑԵՐ

1. Հին, միջին ու նոր դարերում ինչ կարծիք է իշխել դատաւարակութեան գորութեան մասին:
2. Ինչպէս է Շոպենհաուերը հիմնաւորում յուր պետախմիզմը դատաւարակութեան գորութեան նկատմամբ:
3. Վո՞րն է Ժառանգականութեան և հարմարման օրինակների ելութեանը Դարվինիզմի մեջ:
4. Ինչպէս և ո՞ւմ կազմից արծարծվեց մարդու հոգեկան յերեւոյթներին Ժառանգականութեան պրբերմը:
5. Վո՞րն է Վ. Շոպենի «կոմպլեքսնցիայի» տեսութեանը:
6. Ինչպէս պետք է հասկանալ «բնութեան միջաւայր» տեսիւթ:
7. Վո՞րոնք են ոգի, տրեխ, ջրի, սնունդի և բնակարանի առանձնահատուկ ազդեցութեանները յերեւոյթների ֆիզիկականի վրա:
8. Բնութեան միջաւայրի ազդեցութեաններն ինչպէս և նոնպէս դալիս հոգեկան կյանքում:

9. Վո՞րն է «Սոցիալական միջավայր» :
10. Վո՞րոնք են սոցիալական գործոնների ազդեցությունը յերեխաների ֆիզիկական զարգացման վրա :
11. Ին՞չ սոցիալական գործոններ են ազդում յերեխաների հոգեկան զարգացման վրա :
12. Ին՞չ տեսակետներից պետք է ուսումնասիրել ընտանիքը՝ լրիվ պարզելու նրա թողած ազդեցությունները յերեխաների հեղեկանի վրա :
13. Փոփոքր զբաղման, թե՞ բացասական միջավայր է յերեխաների համար :
14. Դպրոցը տալի՞ս է արդյոք կազմակերպված սոցիալական դաստիարակություն :
15. Հասարակական կյանքում յերեխաները կազմակերպված թե՞ անկազմակերպ սոցիալական դաստիարակություն են ստանում :
16. Ին՞չպես է զբված սոց. միջավայրի կազմակերպման խնդիրը բուժբուժական յերկրներում և մեղմում :

ԱՂԱՅՈՒՐՆԵՐ

1. ПИНКЕВИЧ.—Педагогика т. I гл. I.
2. Институт повышения квалифик. педагогов. 1929—Педагогика, уроки 7 и 8.
3. БЛОНСКИЙ.—Педагогика I гл § 4 и II гл.
4. ՄԵԴԻՆՍԿԻ.—Մանկավ. պատմություն հատոր II, գլուխ I.
5. ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ.—«Նոր դպրոցի ճանապարհին» (Լենինի, Լուսնաշարժի, Կրուպսկայայի, Բուխարինի հոդվածները) :

ՊԵՏՂՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ

2013

